

Lise Cografya

I. BÖLÜM

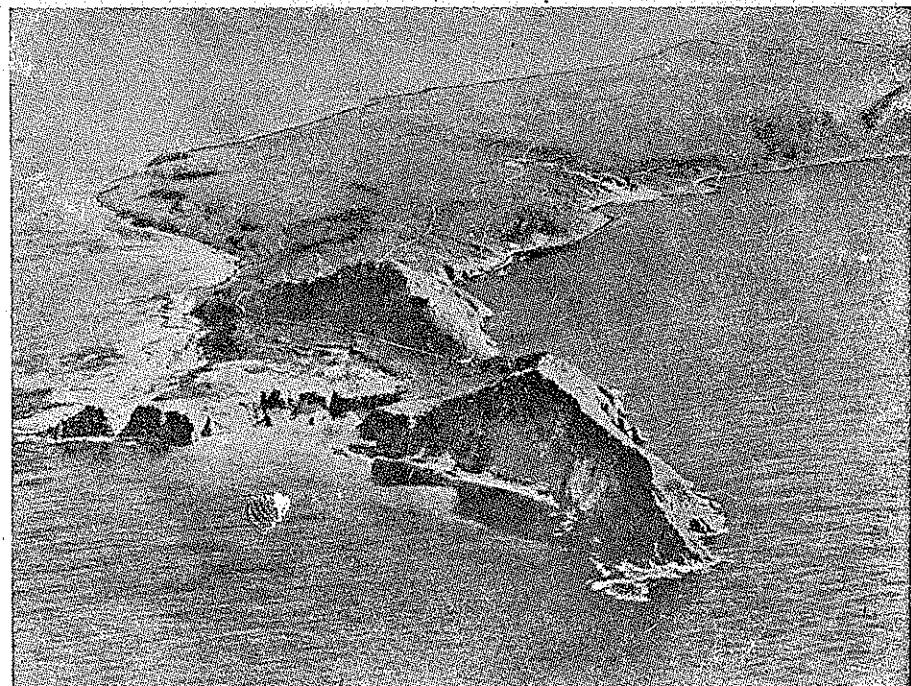
I. DERS

AFRIKA

AFRİKAYA GENEL BAKIŞ

I — AFRIKANIN KONUMU VE BOYUTLARI:

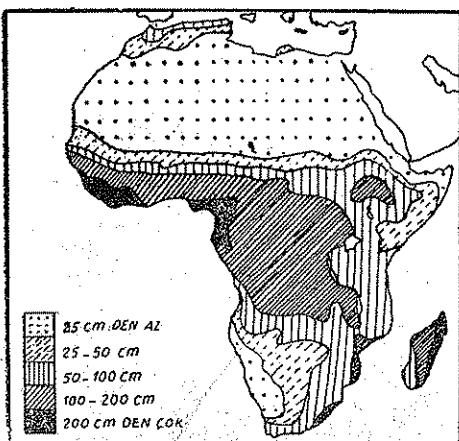
Afrika, Eski Dünya adı verilen üç kıtadan biridir. Kuzeye doğru en çok ilerliyen kısmı olan Blancko burnu 37° kuzey, en güney noktası olan İğne Burnu (Agulhas Burnu) ise 35° güney paraleli üzerindedir. Ekvator çizgisi Afrikayı hemen hemen ortasından böler. Bu özellik, bir dereceye kadar Güney Amerika müstesna, dünyanın başka hiçbir kıtasında görülemez. Afrika denince, sıcak bir kıtanın gözlerimiz önünde canlanmasıının sebebi budur.

Şekil 1 — Ümit Burau. Uçaktan alınmış olan bu resim Kap şehriniin güneyindeki meşhur Ümit Burnunu gösteriyor. Afrikanın en güney noktası olan İğne

Mahire Mengü
30.08.2012
Sakarya Anadolu Lisesi

ları da çökmüştür. Bu sırada en çok yükselen Habeşistan dağlık yörensi olmuştur. Bu bölge adeta bir ada gibi, etraftaki geniş düzlıklar üstüne çıkmıştır. Habeşistan dağlarının güneyinde Göller Plátosu adı verilen geniş ve yüksek bir düzlik yer alır. Bunun üzerinde kitanın en yüksek noktaları olan Kenya ve Klimançaro dağları bulunur. Bunlar sönümüş birer volkan konisidir. Bundan başka plátosun bazı kısımları derin çöküntü alanları halinde parçalanmıştır. Niyassa, Tanganika gibi derin göller, güneyden kuzeye doğru uzanan bu çöküntü alanı içinde yer almışlardır. Afrika ile Arabistan arasında dar, fakat derin bir çukurluk halinde uzanan Kızıldeniz de yerkabığında meydana gelen büyük bir çöküntünün işidir. Kitanın güneydoğu kenarlarında Drakenberg Dağları bulunur. Afrikada genç dağlar kitanın ancak kuzeybatısında

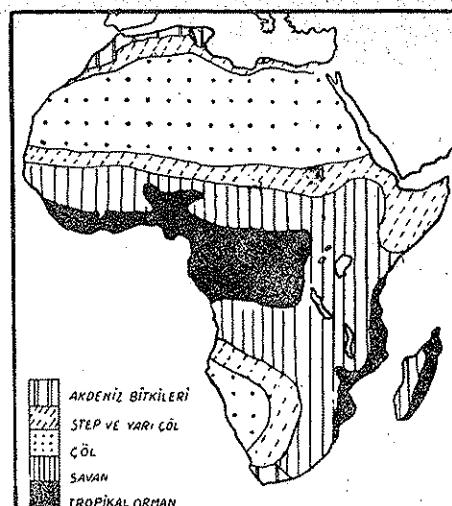
Şekil 4 — Afrikanın yağış hattası. Bu harita Afrikanın muhtelif bölgelerini gösteriyor. Bu harita ile Şekil 5 arasında ne gibi bağlantılar seçiniz?

görülür. Bunlar Atlas Okyanusu ile Akdeniz arasında uzanan Atlas Dağlarıdır.

3 — İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜ:

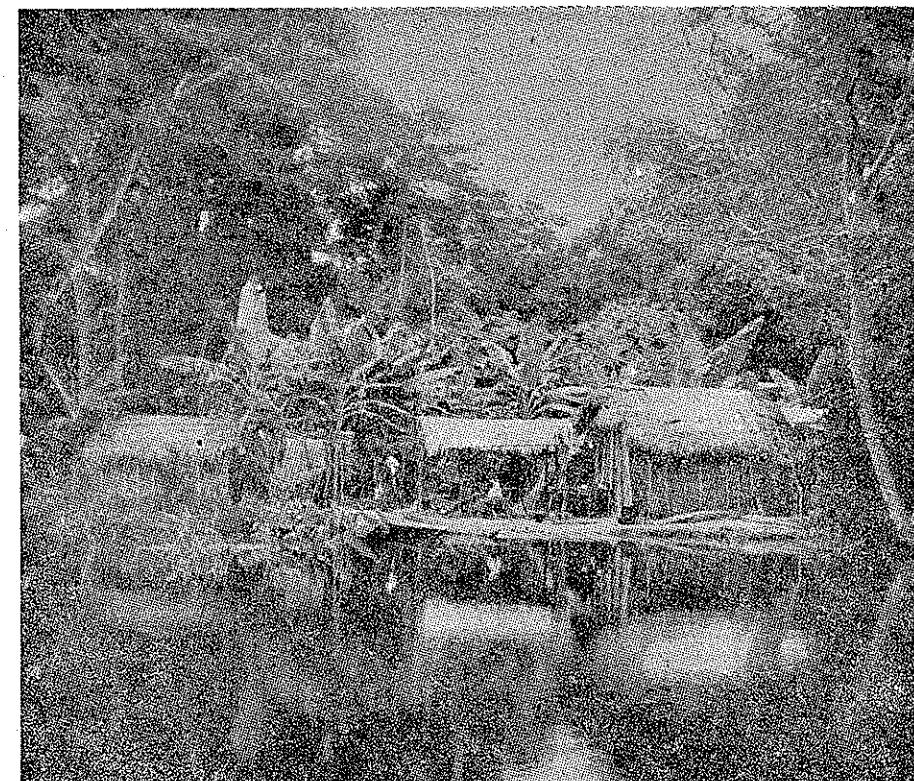
Afrikanın en büyük kısmı döneneler arasında bulunduğu için, sıcak iklimler en geniş yeri kaplar. Fakat muhtelif bölgeleri arasında nemlilik bakımından büyük farklar vardır. Bu kita aynı zamanda sıcak çöllelerin de çok geniş bir yer kapladığı bir karadır.

Ekvatorun iki yanında sıcak ve aynı zamanda çok yağışlı bölgeler bulunur. Burada bütün sene sıcaklık ve yağışlar hemen hemen aynı kalır, çeşitli mevsimler yoktur. Hava fazla ısındığından yükselir. Zaten su buharı bakımından da çok zengin olduğundan hemen her gün, öğleden sonraları sağanak halinde yağmurlar yağar. Bu iklimi «ekvatorial iklim» denir. En iyi şekilde Kongo Havzasıyla Gine Körfezi kıyılarında görülür. Bu iklim bölgesinde daima yeşil ve gür ormanlar gelişmiştir.

Şekil 5 — Afrikada bitki toplulukları. Afrika sıcaklık derecesinin yüksek olduğu bir kitadır. Bu sebepten bitki örtüsü ana çizgilerle yağış miktarına ve yağış rejimine bağlıdır.

Ekvator iklim bölgesinin kuzey ve güneyini, kiş mevsiminin, yani güneş işinlarının nispeten yatık olarak geldiği ayların kurak geçtiği bir bölge çevreler. Bu bölgelerin yağış mevsimi yazdır. Bu sırada güneş yazın tepede veya tepeye çok yakın bir yükseltide dir. Az çok uzun bir kurak mevsimi olan bu iklimi savan iklimi denir. Bu iklim bölgesi sü-

Şekil 6 — Kongo Havzasında ekvatorial ormanlar arasında bir köy.

rekli ormanların gelişmesini sağlayacak kadar nemli değildir. Bu sebep-ten hâkim bitki topluluğu, bazan tek tek ağaçların da görüldüğü yüksek boylu ve sık otluklardır. Ekvatorial iklim bölgesinin sürekli orman örtüsüne mukabil burada, suraya buraya serpilmiş küçük korulara veya akarsular boyunca uzanan ormanlara rastlanır. Bu bitki örtüsüne savan adı verilir.

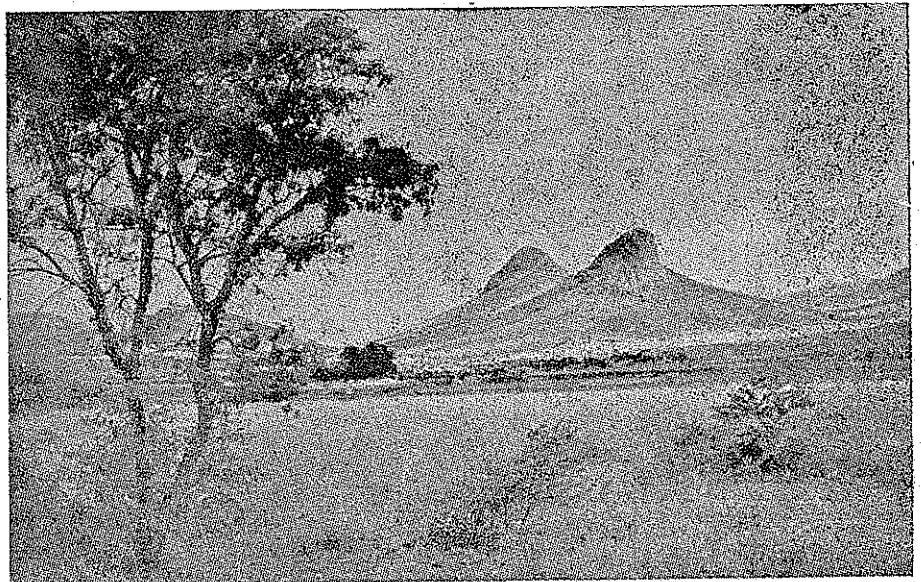
Savan iklimi bölgelerinden kuzey yarımkürede kuzeye ve güney yarımkürede güneye doğru gittikçe iklim kuraklış ve yavaş yavaş kuraklıçıl ve seyrek otlardan meydana gelen istepelere ve nihayet hemen tamamıyla çiplak olan çöllere geçilir. Bu çöl iklimi alanlarının en önemli Büyük Sahradır. Burası yalnız Afrikanın değil, bütün dünyanın en sıcak bölgeleri arasındadır. Afrikanın ikinci grup istep ve çöl alanları da güney yarımkürededir. Burada kitanın doğu yarısı bilhassa doğu kıyılardındaki dağlar, güney yarımkürenin yaz mevsiminde Hint Okyanusundan gelen nemli rüzgârlar sayesinde bol yağış alır. Fakat iç kışım-

lar ve bilhassa dağların arasında kalan yerler bu nemli rüzgârlardan yeter derecede faydalananmazlar. Bu kurak kısımların en önemlisi Kalahari çölüdür.

Afrikanın kuzey kısmını meydana getiren Atlas memleketleriyle en güney kısmını meydana getiren Kap bölgesinde yazıları kurak ve sıçak, kışları ılık ve nemli Akdeniz iklimi görülür. Bu bölgelerde her zaman yeşil kalan çahılar, kokulu bazı bitkiler en çok raslanan bitki örtüsünü meydana getirirler.

4—AKARSULAR VE GÖLLER:

Afrikanın bütün büyük akarsuları, fazla yağmur alan bölgelerden doğarlar. Afrika platosu kenarlarında birdenbire ve basamaklar halinde

Sekil 7 — Savan, Yukardaki resim, Afrika kıtasında geniş yer kaplıyan savaniardan bir manzara gösteriyor. Savan, resimde seçildiği gibi, yüksek boylu ve isteplerle nazaran biraz daha sık bir ot topluluğudur. Buralarda yağışlar ormanların gelişmesine yetecek kadar değildir. Bununla beraber savanlarda ağaç yok değildir. Bilakis yer yer park şeklinde korular ve akarsuların kenarlarında şerit gibi uzanan ormanlar görülebilir.

kiyıylaindiği için, nehirlerin çoğu hızlı akarlar ve çok defa şelâleler meydana getirirler. Afrikanın çok geniş yer tutan kurak kısımları akarsu bakımından fakirdir. Fakat buralarda çok defa akarsulara hiç rastlanmaz. Düşen yağmur suları hemen buharlaşır. Veya güçlükle meydana gelen bazı akarsular denize kadar ulaşamazlar. Bu gibi alanlar Afrika yüzölçümünün önemli bir kısmını kaplar. Bu çok kurak alanları ancak Nil gibi ekvator bölgesinin bol yağmurları ile beslenen çok büyük akarsular baştan başa geçebilir. Mississippiden sonra dünyanın ikinci uzun nehri olan Nil, Viktorya Gölü'nden çıkan Beyaz Nil ile, Habesistandaki Tana Çayı'ndan çıkan Mavi Nil kollarından meydana gelir. Nil kuzeye doğru akıp, çölu baştan başa geçikten sonra Akdenize dökülür ve büyük

bir delta meydana getirir. Afrikanın ikinci büyük akarsuyu Kongodur. Dünyanın en çok su taşıyan nehirlerinden biridir. Çünkü bu nehir ve kolları bütün sene bol miktarda yağış alan ekvatorial bölgenin içinde akar. Öteki önemli nehirler, Niger, Zambezi ve Oranjedir.

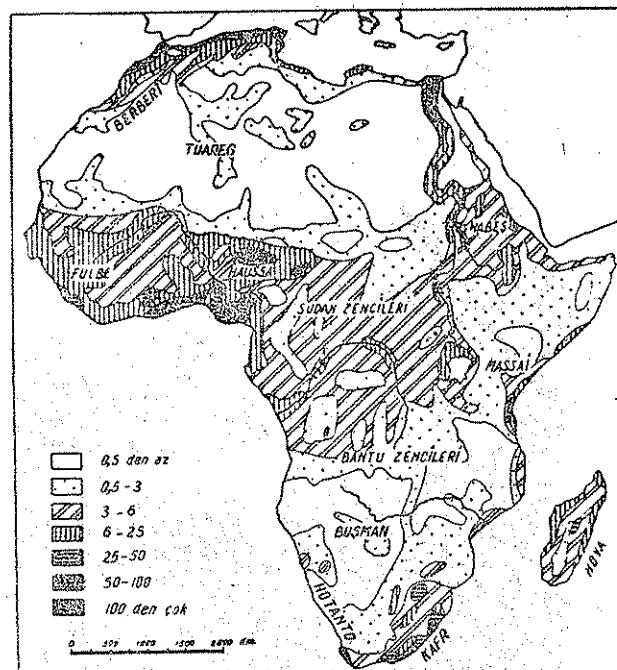
Kitanın en büyük gölleri doğu kısımdadır. Buradaki Niyassa, Tanganika, Viktorya (dünyanın ikinci büyük gölü) ve Albert gölleri yüksekk ve dik kıyılarla çevrilmiş derin çukurlukları doldururlar. Bunlardan Tanganika gölünün derinliği 1400 metreyi geçer ki, küçük denizlerden daha derindir. Sudandaki Çat Gölü de büyektir. Fakat alanı kuraklığın şiddetine bağlı olarak yıldan yıla değişir.

5—NÜFUS VE SİYASAL DURUM:

Afrikanın nüfusu 200 milyon kadardır. Kilometre kareye ortalamada olarak 7 kişi kadar düşer. Bundan da anlaşılıyor ki, Afrika tek bir kıtadır. Nüfusun yer yer dağılışına gelince, geniş çöl alanları hemen tamamiyle boştur. Bataklik ve sağlığa elverişsiz olan ekvatorial ormanlar da yine çok tenhadır. Buna karşılık savanlarda nüfus yoğunluğu artar. Çünkü buraları tarıma elverişlidir. Fakat Afrikanın en kalabalık bölgesi, çok eski çağlardan beri yüksek verimiyle tanınan ve yeryüzünün en eski medeniyetlerinin kurulduğu yerlerden biri olan aşağı Nil vadisi ve deltasıdır.

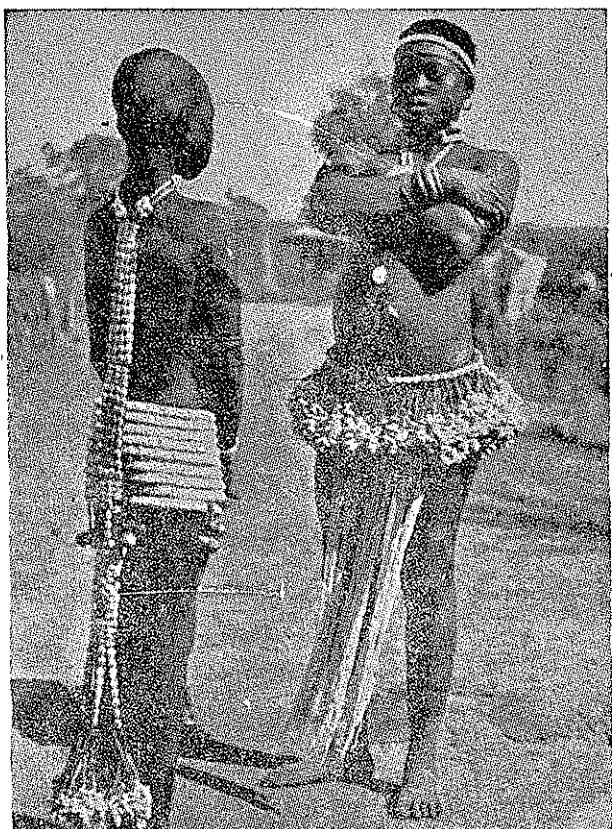
Burada bir kilometre karelük alanda bazan 400 kişi yaşar. Delta ve vadinin bazı kısımlarında ise nüfus sıklığı 1000'e yaklaşır. Bu çok yüksek bir yoğunluktur.

Afrikadaki yerlileri iki büyük gruba ayıralım: Zenciler ve beyazlar. Bu iki grup arasındaki sınır Büyük Sahra meydana getirir. Büyük Sahranın bazı yerlerinde ve bilhassa kuzeyinde beyazlar yaşar. Bunlar da en çok Berberi ve Araplardan meydana gelir. Büyük Sahranın bazı yerlerinde, fakat bilhassa güneyinde ise zenciler yaşar. Zaten bütün Af-

Sekil 8 — Afrikada nüfus dağılışı. Yukardaki harita Afrikanın muhtelif bölgelerinde 1 km kareye düşen insan sayısı ve başlica yerli gruplarının isimleri gösterilmiştir. Buna göre Afrikanın en kalabalık ve en tenha bölgeleri neleridir? Bu harita ile yağış ve bitki örtüsü hartaları arasında bir bağlantı görüyorsunuz?

Afrika nüfusunun 2/3'ünden çoğunu zenciler teşkil eder. Demek ki, Afrika esas itibariyle zencilerin yurdudur. Zenciler bazı takımlara ayrılır: Gine Körfeziyle Viktorya Gölü arasında çekilen bir çizginin kuzeyinde Sudan zencileri yaşar. Bu çizginin güneyinde ise Bantular yayılmışlardır.

Şekil 9 — Güney Afrika yerleri.

rine çok yakın tarihlerde kavuşmuşlardır. Bu koca kıtanın geri kalan geniş kısımları İngiltere, Fransa, Belçika, Portekiz ve İspanya tarafından paylaşılmıştır. Bu sömürgeler Afrikanın 3/4'ünü kaplar. Kıtanın 1/3 kadarı Fransa'ya bağlıdır. İngiliz sömürgeleri de hemen hemen buna yakın yer tutar.

6 — EKONOMİ:

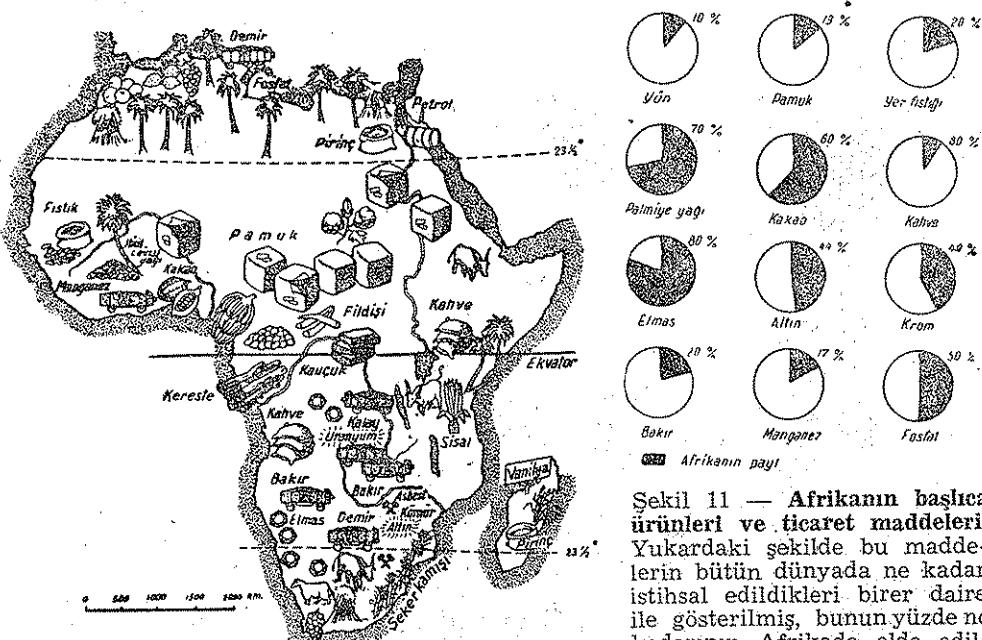
Afrikanın tabii zenginlikleri henüz tamamıyla değerlendirilmemiştir. Kakao (Gine Körfezi kıyıları), kahve (Doğu Afrika), pamuk (bilhassa Mısır ve Sudan), yağlı bitkiler ve kıymetli kereste bu kıtanın başlıca toprak ürünleridir (Şekil 10 ve 11). Hayvancılık en elverişli şartları bilhassa Güney Afrikada bulunmaktadır. Çok zengin maden yatakları da sahiptir. Meselâ Güney Afrika Birliği dünyadaki en büyük

Afrikanın ekvator ormanlarına歧にsığınmış olarak yaşıyan cüce Pigmeleler, Güney Afrikada yaşayan Hotantolar ve Buşmenler ise başka birer grup teşkil ederler.

Avrupalı beyazların Güney Afrikaya önemli sayıda yerleşmeye başlaması pek eski olmayan tarihlere raslar. Bunlar kıtanın kuzey ve güney uclarında, yanı iklimin kendilerine en elverişli olduğu bölgelerde toplanmış bulunmaktadırlar.

Afrikanın siyaseti bakımından en çok göze çarpan özelliği sömürgelerin en geniş yeri kaplamasıdır. Bağımsız ülkeler Mısır, Liberya, Habeşistan, Güney Afrika Birliği, Libya, Sudan Altın Sahili (Ghana), Fas ve Tunustan ibarettir. Bunların son beşi de istiklalle-

emas çıkaran bölgesi olduğu gibi, kıtanın muhtelif yerlerinde bakır, çinko, fosfat, demir, uranum gibi madenler de vardır. Fakat buna karşılık endüstri henüz gelişmemiştir. Bunda birçok sebeplerden başka kıtanın en büyük kısmının yüzyıllardan beri sömürge halinde idare edilemiş olması büyük rol oynamıştır.

Şekil 10 — Afrikanın ekonomik hartası.

Afrikada ulaşım ve taşın birçok güçlüklerle karşılaşır. Çöl bölgelerinde kervanlar, ekvator ormanlarında hamallar Güney Afrikanın birçok bölgelerinde öküz arabaları bugün de önemli bir rol oynar. Fakat bütün bunların yerine yavaş yavaş modern taşıtlar geçmektedir. Demiryolları kıtanın kenarlarından iç kısımlarına doğru gittikçe daha fazla sokulmaktadır. Bugün en sık olduğu yerler kıtanın kuzey ve güney uçlarıdır. Netice olarak Afrika kıtası bugünkü durumiyle dünyanın endüstri bölgeleri için önemli bir hammadde kaynağı ve büyük bir satış pazarıdır.

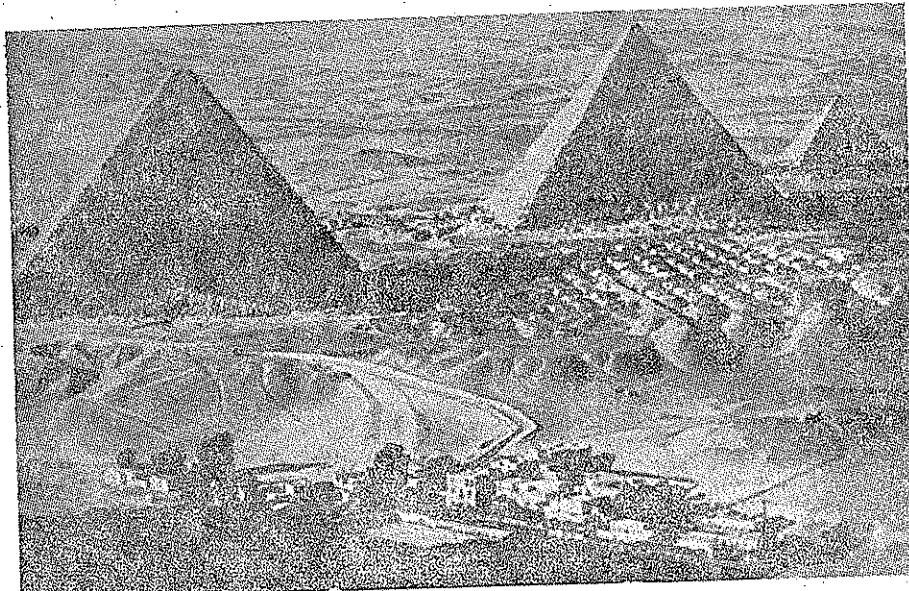
Ö D E V V E S O R U L A R

- 1 — Afrikanın konum, biçim ve yüzey şekilleri bakımından özelliklerinin sonuçları nelerdir?
- 2 — Afrikanın iklimiyle bitki örtüsü arasında ne gibi bağıntılar vardır? 4 ve 5. şıkları karşılaştırarak açıklayınız.
- 3 — Şekil 6 ve 7 yi inceliyerek ekvato-
- ral ormanın ve savanın özelliklerini belirtiniz.
- 4 — Afrikanın nüfusu kimlerden meydana gelir? Bu insan grupları kıtanın nerelerinde yaşarlar? Nüfus dağılışı ne gibi özellikleri gösteriyor (Şekil 8)?
- 5 — Afrikanın ekonomi bakımından dünyadaki yeri nedir (Şekil 11)?

MISIR

7 — COĞRAFI KONUM, BOYUTLAR:

Mısır, Afrikanın kuzeydoğu köşesindedir. Siyasal bakımdan Sina Yarımadası da Mısırın sınırları içindedir. Ülkenin kuzeyinde Akdeniz, doğusunda Kızıldeniz bulunur. Fakat batı ve güneyindeki çöller sahasında tabii bir sınır yoktur. Zaten hemen hemen boş olan bu yerlerden siyasetsel sınır doğru bir çizgi halinde geçer. Yüzölçümü 1 milyon kilometre kare kadardır, nüfusu da 22 milyonu geçer (1953 de 22 milyon). Başşehiri Kahiredir.

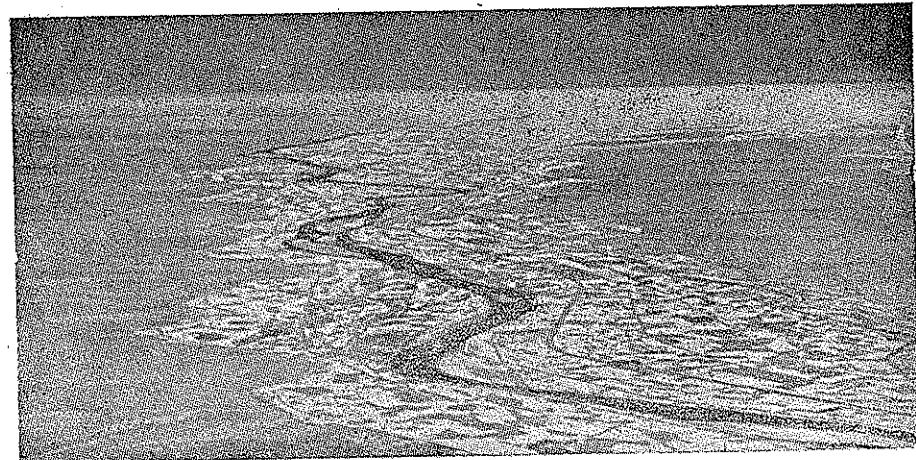

Şekil 12 — Nil Nehri civarındaki meşhur ehramların havadan görünüşü. Bu resim aynı zamanda Nil kenarındaki bir köyü, nehrin hemen yanında başlayan Libya Çölünün bir kısmını ve bu çöldeki kuru vâdileri de gösteriyor.

8 — TABİAT ŞARTLARI:

Mısır, Afrika, Yengeç döneminin iki tarafında geniş alanlar kaplıyan çöllerin bir parçasıdır. Bu büyük çöl kuşağı, Mısırın doğusunda, Kızıldenizin ötesinde de devam eder.

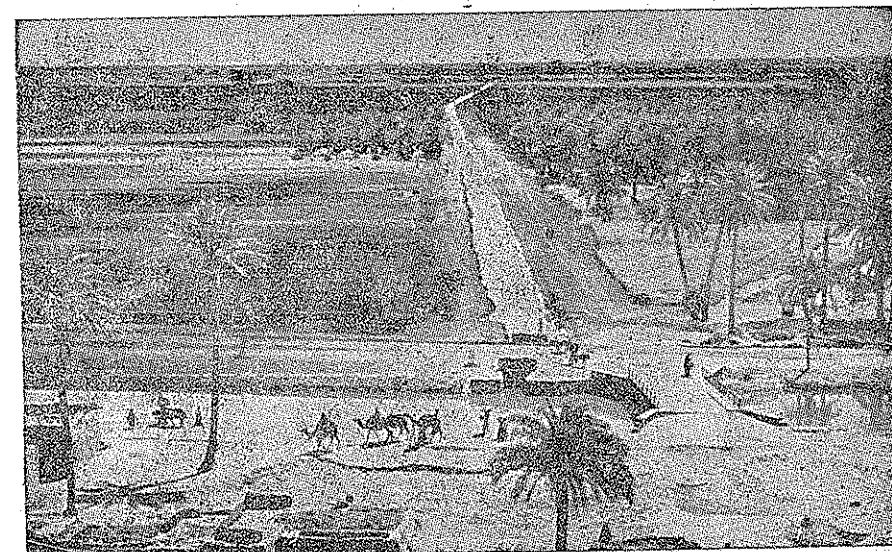
Yüzey şekilleri çok sadedir. Çölün batı tarafları bir plato'dur. Bu plato orta kısımlarda alçalır. Bazı yerlerinde deniz seviyesinden de aşağı inen çukurlar görülür. Diğer taraftan güney - kuzey doğrultusunda

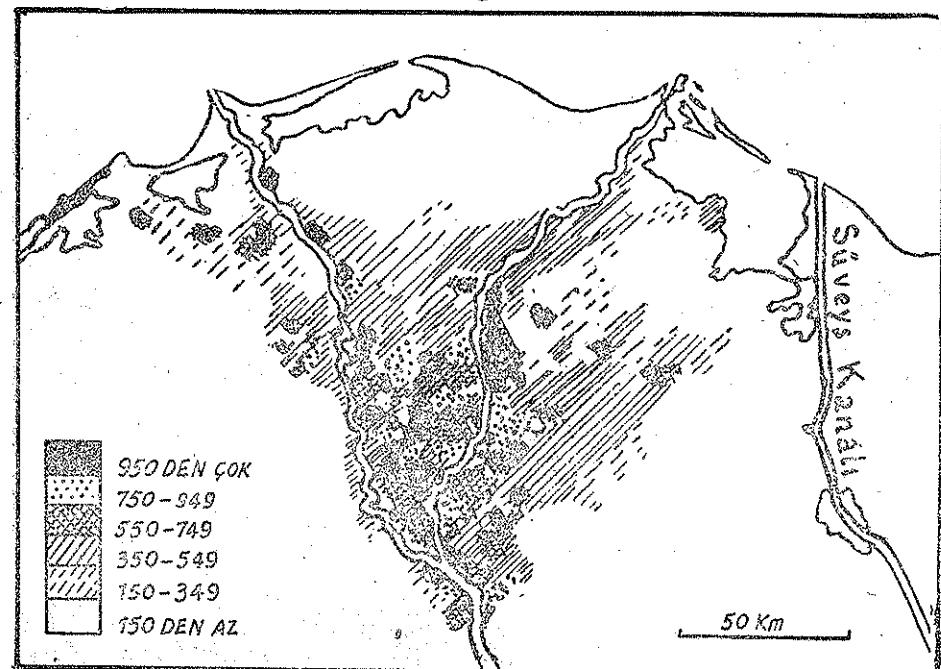
Şekil 13 — Bu resim Nil Nehri, onun iki yanındaki ekili sahaların nasıl dar bir şerit halinde uzandıklarını gösteriyor. Ekili yerlerin bir adım ötesi göldür.

akan Nil, eni az, fakat boyu çok uzun bir vâdi meydana getirir. Nilin doğusunda arazi yine plato halindedir. Bu çöl platosu doğuya doğru yükselir ve Kızıldeniz kenarlarında ülkenin en yüksek yerlerini meydana getirir.

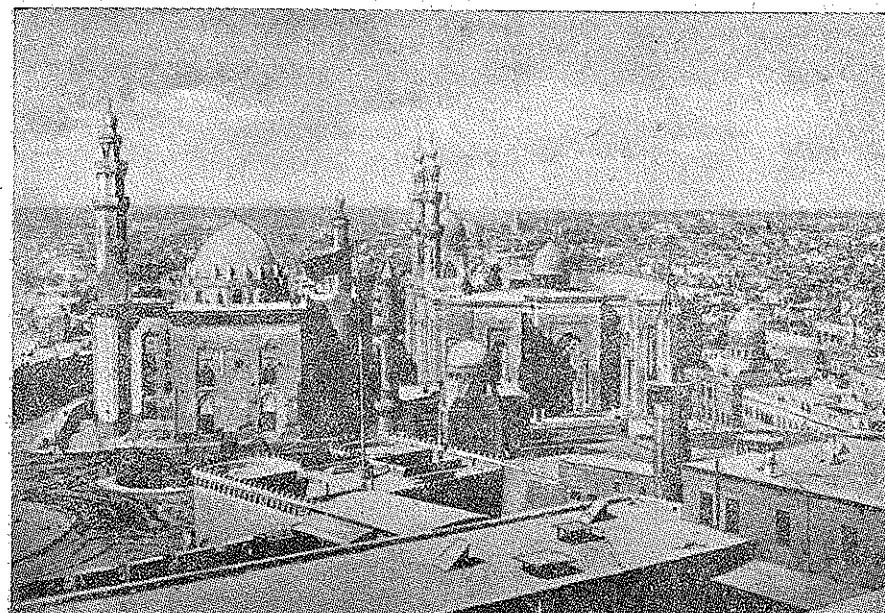
Mısırda sıcak ve kurak çöl iklimi hâkimdir. İç kısımlarında günlük sıcaklık ayrılıkları fazladır. Geceleri serindir; fakat gündüzleri kavuru-

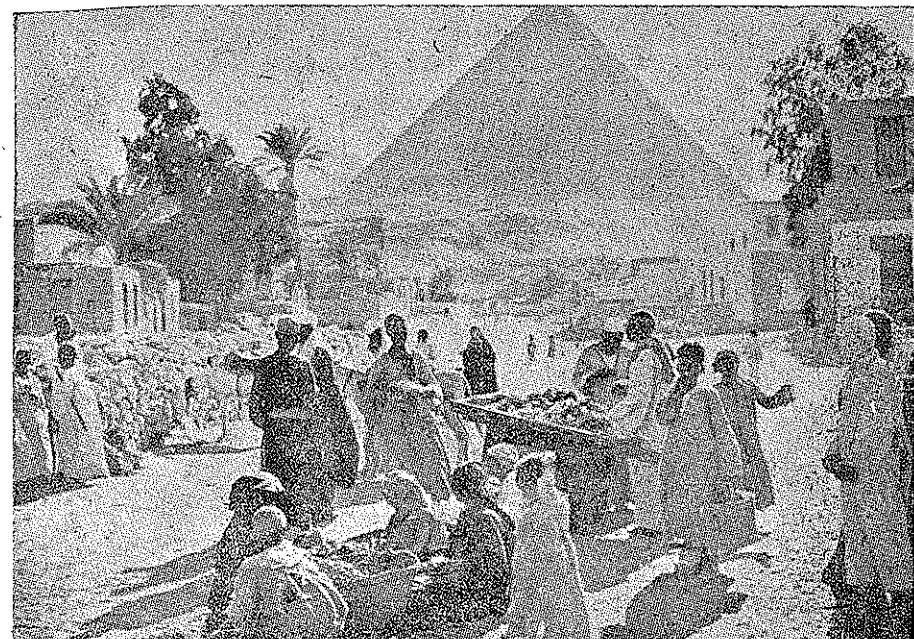
Şekil 14 — Sulama işleri Mısırda binlerce yıldan beri hayatı bir ehemmiyet göstererekmiştir. Sulama usulleri zamanla değişmiştir. Bugün, resimde gördüğünüz gibi geniş ölçüde sulama tesislerinden faydalılmaktadır.

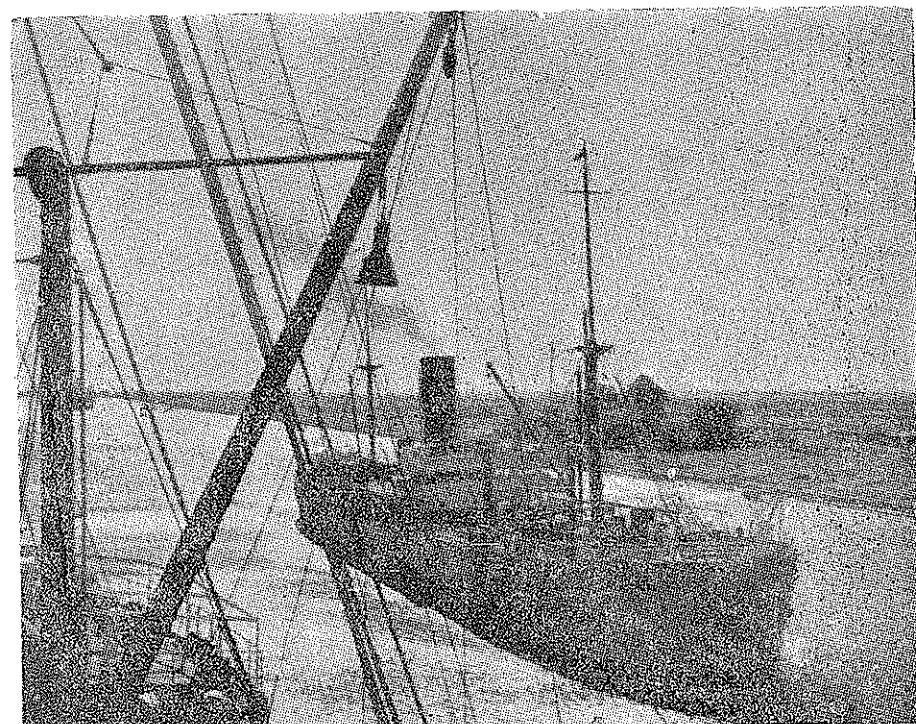
Şekil 15 — Nil Nehri deltasında nüfus sıklığı. Mısırın 22 milyonu aşan nüfusunun hemen hepsi Nil Nehrinin vadisinde ve deltasında yaşar. Delta dünyamın nüfus sıklığı en fazla olan yerlerinden biridir. Birçok kısımlarında 1 kilometre kareye 500 kişiden fazla insan düşer. Bu yoğunluk, bir tarım memleketi için çok yüksek bir orandır.

Şekil 16 — Kahire. Kahire kalesinden alınan bu resim şehrin genel manzarasını göstermektedir. Önde, kıymetli bir ant olan Sultan Hasan Camii görülmektedir. Kahire bütün Afrika kıtasının en büyük şehridir.

Şekil 17 — Eşramlar yakınındaki bir köyün manzarası.

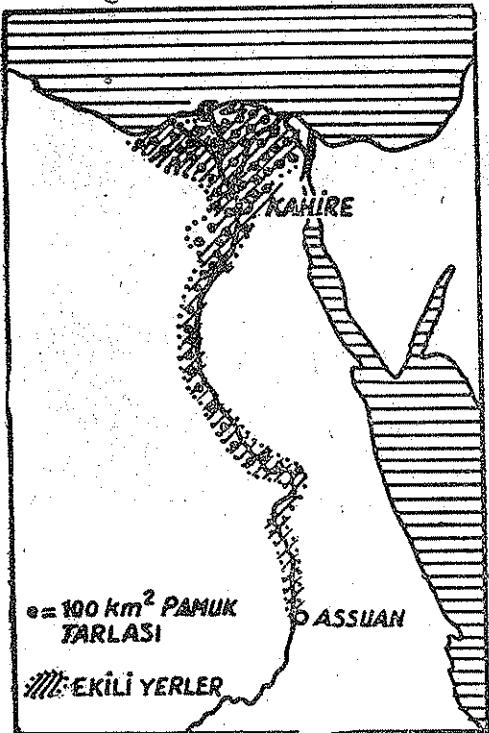

Şekil 18 — Süveyş Kanalından bir manzara.

cu bir sıcaklık hüküm sürer. Kuzeyinde Nilin geniş deltasında iklim şartları biraz değişir. Buraya kışın bir miktar yağmur yağar. Bitki toplulukları iklimin bu özelliklerine uygundur. Nil delta ve vâdisi dışında cılız otlardan ve çalılıklardan başka bitkiye rastlanmaz; hattâ bu cılız bitkiler de sürekli bir örtü meydana getirmez. Çölde suyun bulunduğu bazı noktalarda görünüm hemen değişir. Vâha denilen bu yerlerde hurma ağaçları ve bu yüksek ağaçların gölgesinde yetişirilen bazı ürünler buraya canlılık verir. Fakat vâhalar çok seyrekdir. Hele Nil ile Kızıldeniz arasında kalan taşlık çölde hemen hemen hiç yoktur. Mısırın iklim şartları insanların yaşamasına hiç elverişli değildir. Eğer bu çöllerin aşan ve denize ulaşan Nil gibi büyük bir akarsu olmasaydı, buranın da Arabyistan ve Büyük Sahradan hiçbir farkı kalmazdı. Zaten bugün olduğu gibi, tarihin ilk çağlarından beri Mısır, hayatını daima bu akarsuya borçludur. Bu sebeple Nili biraz daha yakından inceliyelim:

9 — NIL ve SAĞLADIĞI FAYDALAR:

Nil ekvator bölgesinin malıdır. Ekvator bölgesinin bol yağışları ve yine bu bölgede Nile su veren göller olmasaydı bu nehir daha Mısır'a bile gelmeden çöller içinde kuruyup bitecekti. Nilin taşıdığı su miktarı yıl içinde değişiklikler gösterir. Kuzey yarımkürenin yaz mevsiminde Nil ve kollarının kaynak alanlarında çok yağmur yağar. Bu yüzden Nil kabarmaya başlar. Kabarma zamanı nehrin ağzına gittikçe gecikir. Güney Mısırda kabarma zamanı mayıs ayıdır. Halbuki kuzey Mısırda hazırlanda başlar; eylül ve ekimde en yükseltir. Nil vâdisindeki ovalar, Nil ve kollarının kaynak alanlarında elverişli bir hale gelir. Halbuki buralarda da çölde olduğu gibi yağmur yağmaz. Nilin suladığı vâdinin eni 12-18 kilometre arasında değişir. Ağzı kısmında da

Sekil 19 — Mısırda tarım alanları ve pamuk ekimi. Mısırın ekili toprakları Nil Nehrine bağlı bir şerit halinde uzanır. Tarlaların yüzölçümü bütün memleketin ancak yüzde üç buğugu kadardır. Fakat Nil Nehrinin suladığı bu çok verimli topraklardan yılda çok kere üç defa ürün alınır.

çok büyük bir delta meydana getirir. Eskiden Nilin taşmasından büyük faydalalar edinilemiyordu. Su yana doğru yatağından çıkışınca, nereye kadar gidebilirse, oraya kadar tarım yapılabiliyordu. Sulama tesisleri baştı. Halbuki son yıllarda Nil üzerinde yapılan büyük bentler sayesin-

de biriktirilen sular, kanallarla daha uzaklara kadar gönderilmektedir. Diğer taraftan Nil, üzerinde bazı şelâleler bulunmasına rağmen Mısır için önemli bir ulaşım ve taşın yoludur. Nil, çöl ortasında hayat fışkıran yeşil bir koridor, milyonlarca insanı besleyen çok büyük bir vâha meydana getirir.

10 — NÜFUS VE ŞEHİRLER:

Mısırın nüfusu 22 milyon olduğuna göre bir kilometre kareye 22 kişi düşer. Fakat bu ortalama yoğunluk Mısırda hemen hiçbir mâna ifade etmez. Çünkü insanların hemen hepsi Nil vâdisi ve deltasındaki tarıma elverişli topraklarda yerleşmiş bulunurlar. Bu topraklar üzerinde ortalama yoğunluk 600 kişiden fazladır. Halkın 3/4 ten çoğunu Fellâhlar meydana getirir. Tarımla uğraşan Fellâhların köyleri bütün Nil boyunca uzanır gider. Mısır halkınin bir kısmı hayvanlarıyla bir meradan ötekine dolaşarak yaşayan göçebelerdir. Bunnalar bedevî denir; iptidâî bir hayat sürerler. Deltadaki büyük şehirlerin insanları karışıkta. Buralarda ticarîle uğraşan yabancılara rastlanır. Başşehir olan Kahire, bütün Afrikânin en çok nüfuslu şehridir (2,1 milyon). Akdeniz'in en önemli limanlarından biri olan İskenderiye (925 bin), Süveyş ağzında Port-Sait (180 bin) ve Nil vâdisinde Assuan diğer önemli şehirlerdir.

11 — EKONOMİ:

Mısırın ekonomisi tarıma bağlıdır. Ekilen toprakların alanı memleketin genişliğine göre çok azdır (bütün ülkenin %3,5 kadardır). Fakat verimli toprak ve sulama sayesinde yılda üç defa ürün alınabilir. Kışın buğday, arpa ve fasulye, yazın pamuk, pirinç; sonbaharda ise mısır ve dari hasadedilir. En geniş yer kaplıyan pamuk ve tahılendir. Yıllık pamuk üretimi 300 000 - 400 000 ton kadardır (1953 te 318 bin ton) ve dünyada çok iyi cinsi sayesinde önemli bir yer tutar. Pamuk, Mısır için en önemli gelir kaynağıdır. Pamuk ve pamuk tohumu satışı, Mısır ihracatının değerce %80 ini sağlar. Pamuçun büyük önemi dolayısıyle Mısır ihtiyacı kadar bug-

Sekil 20 — İskenderiye yakınında modern bir pamuklu dokuma fabrikası.

day yetiştiremez. Bu sebeple dışarıdan buğday satın alır. Maden kaynakları bakımından zengin sayılmaz. En önemli yeraltı serveti petrol (1953 de 2,3 milyon ton) ve fosfattır. Endüstri de geridir. En önemli kol dokumacılıktır. Tütün yetiştirmemiş halde dışarıdan getirilen tütünleri içleyen sigara fabrikaları vardır. Bunlardan başka Mısır çok tanınmış bir turizm memleketidir. Eski eserlerini, bilhassa meşhur ehramlarını görmek veya kişi ilik iklimde geçirmek için her yıl binlerce turist gelir.

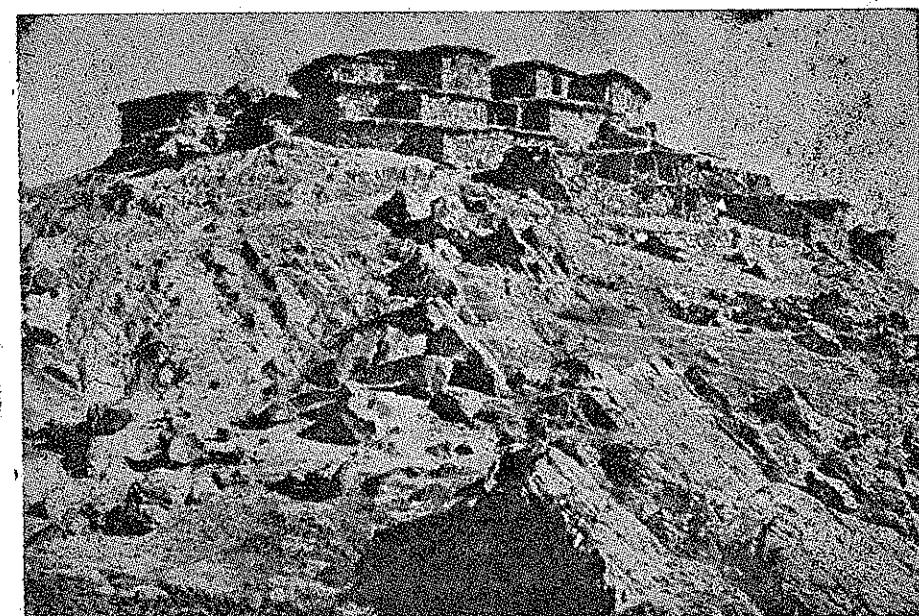
Dış ticaretinin yarıdanlığını İngiltereyle yapar. En önemli ihracat maddeleri pamuk, pamuk tohumu, yumurta ve sigaradır. Ihracat ve ithalatının 4/5 ini İskenderiye limanı vasıtasyile yapar.

Süveyş Kanalı da Mısır topraklarının içinde açılmıştır. Bu kanal Akdeniz ve Avrupa memleketlerini Güney ve Doğu Asya ile Doğu Afrika kıyılarına en kısa yoldan bağlar. Kanal henüz yok iken gemiler Güney ve Doğu Asyaya ulaşmak için bütün Afrikayı dolaşıyorlardı. Kanal sayesinde Londra ile Bombay arasındaki yol eskisine nazaran 7200 km, Londra ile Hong Kong arasındaki yol ise 4800 km kısaltılmıştır. Süveyş Kanalı gerek ticaret bakımından, gerekse harb zamanında askerlik bakımından çok önemli bir geçittir. Dünyadaki deniz kanallarının en uzunu ve en işlegi budur. Dünyanın pek az limanına Süveyşten geçenler kadar gemi girer ve çıkar. Uzunluğu 161 kilometre, genişliği ise 120-200 metredir. Derinliği 13 metre kadardır. Yani buradan çok büyük gemiler de geçebilir. Kanaldan en çok faydalanan gemiler sırada İngiliz, Norveç, Amerikan, Panama, Fransız ve Hollanda gemileridir. Yolcu gemileri bir yana bırakılırsa, Kanaldan Akdenize doğru geçen gemiler kıymetli ham maddeler, petrol ve besin maddeleri taşırlar. Kızıldeniz istikametinden geçen gemiler ise daha çok endüstri eşyaları naklederler.

ÖDEV VE SORULAR

- 1— Mısırın yerini ve sınırlandığı ülkeleri hatta gösteriniz ve tabiat şartlarını anlatınız.
- 2— Nilin Mısır'a sağladığı faydalari anlatınız.
- 3— Mısır'da nüfusun dağılışı nasıl bir özellik göstermektedir? 15. şekli inceleyerek nasıl yapıldığını ve bize ne gibi gerçekleri gösterdiğini tartışınız.
- 4— 19. şekilden de faydalananarak Mısır'ın ekonomik hayatı anlatınız.
- 5— Süveyş Kanalının uzunluğu 160 km dir. Bu uzunluk memleketimiz kıyılarında hangi limanlarımız arasında mesafeye eşittir.

nüfusun, Atlas Okyanusuna açılan bu kısımlarda toplanmasına sebebolmuştur. Halkın büyük kısmını Berberler ve Araplar meydana getirir. Şehirlerde sayıları 250 000 e yaklaşan yabancılar oturur. Bunların yarıdan çoğu Fransızdır. En önemli şehirleri Fas ve Merakeş ile Atlas kıyısında Kazablanka ve Rabattır. Fas, eskiden beri Atlas Ülkelerinin tahıl ambarı olarak tanınır. Başta tahıl (bilhassa buğday ve arpa) olmak üzere tarım en çok Atlas Okyanusu bölgesinde yapılır. Hayvanlardan en çok koyun, keçi ve at beslenir. Maden kaynakları zengindir. Fakat, yalnız fosfat çıkışımı önemlidir. Bundan başka dokumacılık, halicilik ve kadife üzerine işlemeleriyle öteden beri tanınır. Başlica ihracat madde-

Şekil 23 — Atlas Dağları üzerinde bir Berberi köyü.

leri arpa, yumurta, fosfat ve deridir. Ticaretinin büyük kısmını Fransa, Cezayir ve İngiltere ile yapar.

14 — CEZAYİR:

Atlas ülkesinin ortasında yer alır. Yüzölçümü 575 000 km karedir. Fakat buraya bağlı olan Büyük Sahranın bir kısmıyla beraber 2 200 000 kilometre kareye yakındır. Nüfusu 9 (1953 te 9,3) milyondur. İdari bakımından Fransa bağlı sayılır ve üç vilâyete ayrılmıştır. Nüfusun çoğunu Berberler meydana getirir. Araplar daha azdır. Atlas ülkelerinde Avrupalıların en çok bulunduğu yer burasıdır. Çoğu Fransız olan yabancıların sayısı 1 milyona yaklaşır. Nüfusun en yoğun olduğu bölge Akdeniz kıyılarıdır. Burada Cezayir (360 000), Oran (250 000) ve Konstantin en önemli şehirlerdir.

Cezayir ekonomik hayatı bakımından Atlas ülkelerinin en ileri memleketidir. Batı komşusu Fasta yetişen ürünler burada da yetişir. Üstelik

Şekil 24 — Millî kıyafetiyle bir Berberi kızı.

15 — TUNUS:

Atlas memleketlerinin doğu kısmında yer alır. Coğrafi konumu Fas ve Cezayirden farklıdır. Akdenizin güneyinde Gabes Körfezi kıyılarında güney - kuzey doğrultusunda uzanır. Kuzeyde Bon Burnu, Sicilya adasına doğru ilerlemiştir. Bu burunla Sicilya Adası, Akdenizin doğu ve batı havzalarını ayıırlar. Tunus, Atlas ülkelerinin en küçüğü ve en az nüfuslusudur. Yüzölçümü 156 000 kilometre kare, nüfusu 3 600 000 kadardır. Fransız himayesinden kurtulmak bağımsızlığını kazanmış ve 1957 yılında Tunus Beyinin tahttan indirilmesi üzerine bir cumhuriyet haline gelmiştir. Başşehiri Tunustur. Nüfus, Fas ve Cezayir-

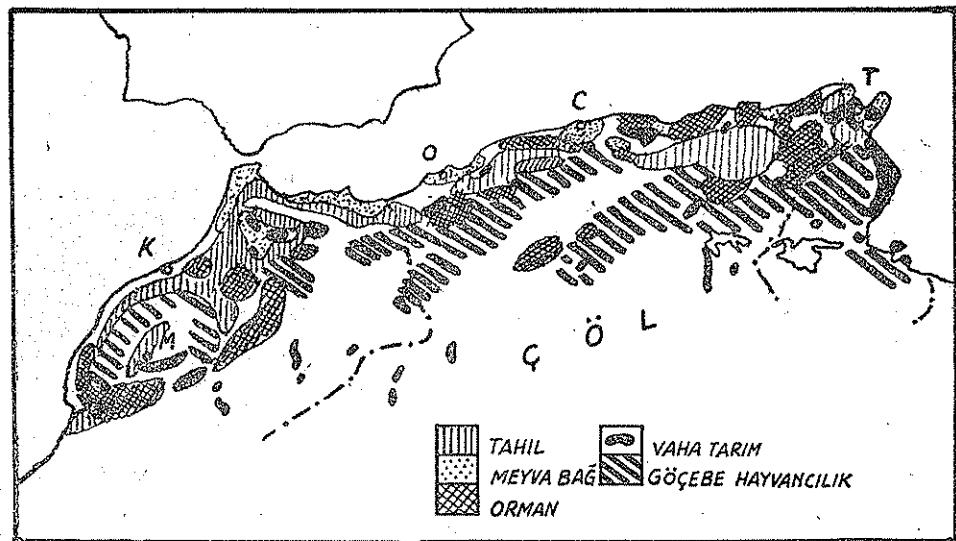
Şekil 25 — Tunusta bir kervan.

bağçılığa çok önem verilmiş, üzüm istihsali fazlalaştırılmıştır. Buna bağlı olarak Cezayir dünyanın en çok şarap elde eden memleketlerden biri olmuştur; şarap istihsalinde Fransa ve İtalyadan sonra dünyada üçüncü gelir. Cezayir az zamanda, eskiden beri şarapçı bir memleket olan İspanya ve Portekizi geçmiştir. Maden zenginliklerinin başında gelen demir aynı zamanda Cezayirin önemli bir ihracat malıdır. Bundan başka fosfat ihracatı da göze çarpar. Başlıca ihracat şarap, tahlil, koyun, meyva, tütsün, demir cevheri, zeytin yağı, bir nevi meşe ağacının kabuğu olan mantar ve yündür. En çok Fransa ile, sonra sırasıyla İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Akdeniz memleketleriyle ticaret yapar.

Ekonomik hayatı ba-

Şekil 26 — Fas şehrinde bir sokak manzarası.

Şekil 27 — Atlas Memleketlerinde ekonomik çalışmalar hattası.

kimden komşularına benzer. Atlas memleketleri içinde fosfat çıkarımı en fazla olanıdır. Gabes Körfezi kıyılarında balıkçılık ve süngercilik çok gelişmiştir. Dışarıya sattığı başlıca mallar tahlil, fosfat, zeytin yağı ve şaraptır. Ticareti en çok Fransa ile yapar.

Ö D E V V E S O R U L A R

1 — Atlas Ülkelerindeki yüzey şekillerini ana çizgileriyle anlatınız.
2 — İklim, akarsular, bitki örtüsü nasıl? (Şekil 22 den faydalananız).
3 — Fasın ekonomik hayatı hangi kolarda gelişmiştir? Şekil 22 ve 27 arasında bağıntılar görüyorsunuz? | 4 — Cezayirin ekonomik hayatını anlatınız. Bu bakımdan Fastan ayrıldığı noktalar hangileridir?
5 — Tunusun ekonomik hayatını anlatınız.
6 — Atlas Ülkelerinin başlıca şehirleri ni hatta gösteriniz. |
|--|--|

IV. DERS

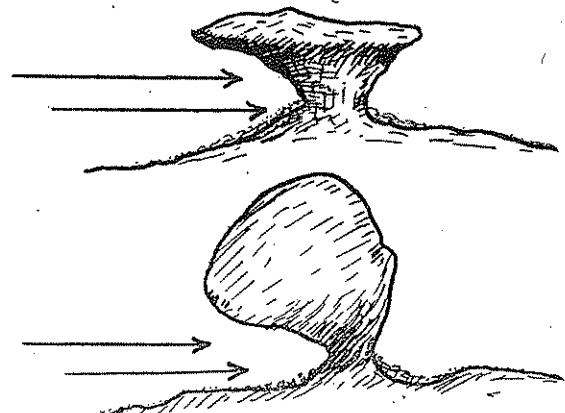
BÜYÜK SAHRA VE RÜZGÂRLARIN YÜZEY ŞEKİLLERİ ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

16 — GENEL BİLGİLER:

Büyük Sahra, güneyden Sudan ile sınırlanır. Kuzeybatıda Atlas Dağlarının eteklerine ve kuzeyde Akdenize dayanır. Doğuda Libya Çölü ile Kızıldeniz kıyılarına kadar uzanır. Demek ki, Büyük Sahra, güneyde Afrikanın tropikal bölgeleriyle kuzeyde Akdeniz kıyıları ve Atlas Dağları arasında çok geniş bir yer kaplamaktadır. Yukarıda verilen sınırlar içinde alanı 8 milyon kilometre kareyi bulur. Kuzey-güney doğrultusunda ortalama genişliği 2 bin kilometre kadardır.

Sahranın büyük kısmını geniş düzlikler kaplar. Bu düzliklerin yükseltisi 200 - 400 metre arasındadır. Fakat orta kısımlarda Tibesti ve Ahaggar gibi 3000 metreye varan yüksek yerler de bulunur.

Afrikayı genel olarak gözden geçirirken, Büyük Sahranın, dünyanın en geniş çölü olduğunu öğrenmişistik. Burası aynı zamanda dünyanın en sıcak bölgelerinden biridir. Fakat böyle olmakla beraber, günlük sıcaklık farkları da şiddetlidir. Yaz mevsiminde çiplak kayaların yüzü ve kumlar gündüzleri 80 dereceye kadar ısınabilir. Fakat aynı yerde, termometrenin sabaha karşı —5 dereceye kadar düşüğü de görülebilir. Sıcaklığın gece ve gündüz arasında bu kadar çok oynamasının sebebi havanın nem bakımından çok fakir olmasıdır. İşte bu şiddetli sıcaklık değişimine bağlı olarak gündüz ısınıp genişleyen kayalar, geceleyin soğur ve büzülür. Durmadan devam eden bu hacim değişmeleri neticesinde kayalar zamanla çatlar, ufalır ve bir moloz yığını haline geçer. Bu olaya mekanik parçalanma adı verilir. İşte yeryüzünde mekanik parçalanmanın çok önemli olduğu ve akarsuların bulunmadığı kurak bölgelerde asıl aşındırma amili

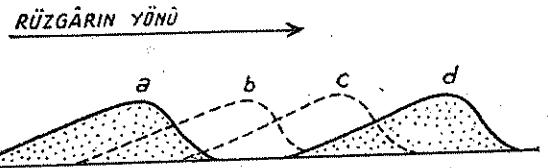

Şekil 218 — Mantar kayalarının meydana gelisi. Yukardaki şekiller, alt kısmı fazla oyula oyula incelmiş ve böylece mantar şeklindeki şeklini almış iki kayayı gösteriyor.

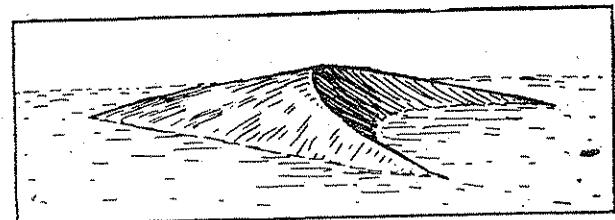
ma adı verilir. İşte yeryüzünde mekanik parçalanmanın çok önemli olduğu ve akarsuların bulunmadığı kurak bölgelerde asıl aşındırma amili

rüzgârlardır. Bilhassa Büyük Sahra, rüzgâr aşındırmasının en çok göze çarptığı bir bölgedir. Rüzgârlar yeryüzünde iki yönden değişiklik yaparlar: a) sürüklemek ve aşındırmak suretiyle; b) biriktirmek suretiyle.

Mekanik parçalanma ile meydana gelen molozlar zamanla gittikçe ufalanır. Nihayet küçük kirintilar haline gelirler. Şiddetli rüzgârlar bu küçük taş parçalarını ve kumları sürüklüyor. Bunlar sürükleşenken birbirlerine çarparak ufalandıkları gibi, çarptıkları kayaların yüzeylerini de çizerler, yıpratırlar. Kayaların yumuşak kısımları daha kolay ve daha çabuk aşınır. Öte yandan kumların da kendilerine göre ağırlığı vardır. Onun için rüzgârla sürükleşen kum tanelerinin sayısı, havanın yere en yakın kısımlarında en fazladır. İşte bu sebeple kayaların alt kısımları, yüksek kısımlarından daha çok oyulur ve kaya zamanla bir mantar veya masa şeklini alır (Ş. 28). Büyük Sahrada böyle şiddetli kum fırtınaları çok görülür. Rüzgârlar bir yandan aşındırarak ve taşıyarak çölün manzarasını değiştirirken bir yandan da taşıdıklarıyı yığarak özel şekiller meydana getirir. Rüzgârların taşıma hızlarının kalmadığı yerlerde veya bir engel ötüründe bırakıkları kumların birikmesinden kumullar meydana gelir. Bu kum tepelerinin yükseltisi bazan 300 metreyi bulabilir. Kumullar oldukları yerlerde kalırlar. Zaman zaman şiddetli veya hâkim rüzgârlara bağlı olarak yer değiştirirler. Çollerde yol bulmanın bir zorluğu da bundan ileri gelir. Büyük Sahranın her tarafi kumullarla kaplı değildir. Yaridan çoğu taşlık veya tamamen çiplak bir haldedir. Kumullar Büyük Sahranın bilhassa kuzeybatı ve doğu kısımlarında çok görülür.

Şekil 29 — Kumulların hareketi. Kumullar sabit değildir. Zamanla yer değiştirirler. Meselâ bu şekilde gördüğünüz a kumulu; zamanla b, c ve nihayet d noktasına doğru ilerler. Bu ilerleyiş hâkim rüzgârların doğrultusunda olur.

Şekil 30 — Hilâl biçiminde kumul. Kumulların muhtelif çeşitleri vardır. Bazıları rüzgârların doğrultusuna dik, bazıları paralel olarak uzanırlar. Bazı bölgelerde ise, yukarıda resmini gördüğünüz gibi hilâl şeklinde kumullar görülür. Bu şekildeki kumullara Türkistanda «barkan» denir. Barkan adı bu biçimdeki kumulları anlatmak için bütün dünyada kullanılan bir terim olmuştur.

Büyük Sahranın bazı kısımlarında bilhassa yüksek kısımları ile kenar bölgelerinde, bugün içinde hiçbir akarsu bulunmayan kuru vâdilere raslanır. Bunlar, iklimin şimdikinden daha yağışlı olduğu eski devirlerde meydana gelmiş akarsu vâdileridir. Yine bu kenar bölgelerde zaman zaman yağan yağmurlarla bazı akarsular meyda-

na gelebilir. Fakat bunlar sürekli akarsular değildir. İçlerinde birkaç gün su akar, sonra hemen kururlar. Bu ömürsüz akarsular sürükkledikleri alüvyonları çukurluklarda yıgarlar. Tabanları tuzlu killerle kaplı olan bu çukurlukların bazlarında zaman zaman kuruyup kaybolan veya daralıp genişleyen sıç ve tuzlu göller meydana gelir ki, bunlara şot denir.

17 — NÜFUS VE EKONOMİ:

Çiplak bir çöl olmasına ve akarsulardan mahrum olmasına rağmen, Büyük Sahranın bazı yerlerinde vahâlara raslanır. Vahâlarda hurma ağaçlarından meydana gelen gür bir yeşillik, ihtimamla sulanan ve ekilen tarlalar ve ekseriya kalabalık bir nüfusun toplandığı köyler, hattâ

Sekil 31 — Cezayir güneyinde Büyük Sahra kumullarının uçaktan görünüsü. Kumullu rüzgârin sürüklendikleri kum tanelerini herhangi bir yerde yığmalarıyla meydana getirler. Bu suretle bazan yüksekliği 200 metreyi aşan kum tepeleri teşekkürül edebilir. Bunlar rüzgârlara bağlı olarak yer değiştirdiklerinden bazan yolları ve hattâ vâhaları bile örtebilirler. Fakat bütün göllerin kumullu olduğunu sanmak hatadır. Yeryüzündeki göllerin büyük kısmı kumulsuzdur.

kasabalar bulunur. Vâhaların suyunu bazan nehirler sağlar. Meselâ Atlas Dağlarından inen akarsular boyunca böyle vâhalar görülür. Bazan da vâhalar, yeraltı sularının yeryüzüne yakın olduğu yerlerde âdi kuyular veya arteziyen kuyuları açmak suretiyle bu sulardan kolayca istifade edilebilen yerlerde meydana gelmişlerdir. Büyük Sahrada yaşıyan insanların genel sayısının bir milyona yakın olduğu tahmin edilmekte-

Sekil 32 — Bir vâha kasabası olan Gadame'nin uçaktan görünüşü.

dir. Bunun en büyük bir kısmı Büyük Sahraya noktalar gibi serilmiş bulunan vâhalarda yaşamaktadır. Vâhalarda mısır, arpa, dari ve tütün gibi toprak ürünleri sulama vasıtasiyle yetiştirilir. Fakat en önemli bitki hurma ağacıdır. Bu ağaç vâha halkına gölge ve çok besleyici hurmayı sağladığı gibi, gövdesinden kereste, yapraklarından kulübe, sepet yapmak için malzeme elde edilir. Ayrıca hurmadan içki de yapılır.

Büyük Sahrada yaşayan insanların çoğu Berberiler, Araplar ve Tuareglerdir.

18 — SIYASAL DURUM:

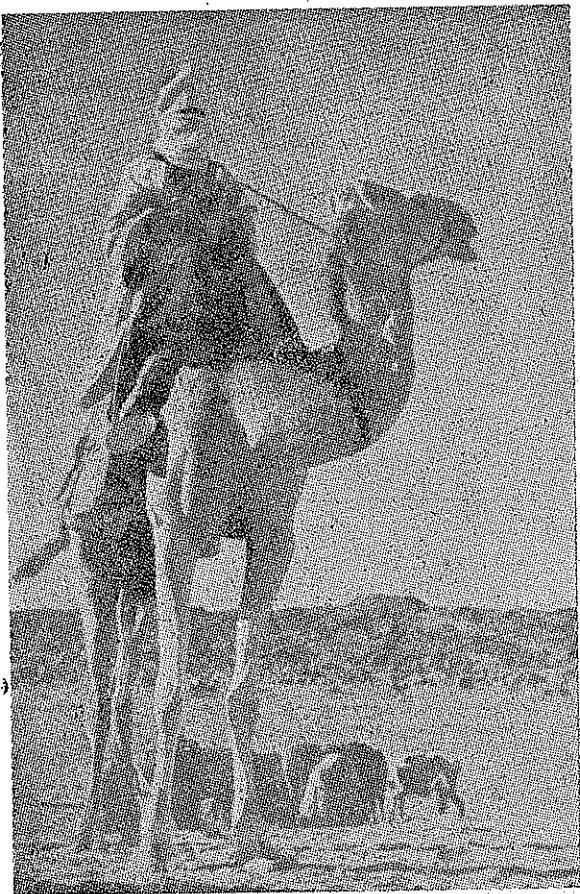
Büyük Sahranın Atlas eteklerinden Sudana kadar uzanan en büyük kısmı Fransanın idaresindedir. Atlas Okyanusu kıyısında Rio de Oro adı verilen bölge İspanyol sömürgesidir. Kuzeyde Atlas memleketleriyle Mısır arasında yer alan Trablus ve Bingaziyi, İtalyanlar 1912 de Osmanlı:

İmparatorluğundan koparmışlardı. Bu bölge, Fizanla birlikte İtalyanların Libya sömürgesini teşkil ediyordu. Fakat İkinci Dünya Harbinde İtalya bu toprakları kaybetmiştir. Bu bölgede 1952 den beri bağımsız bir Arap Devleti (Birleşik Libya Krallığı) kurulmuştur.

Libya Krallığının yüzölçümü Türkiye'nin iki mislidir (1,7 milyon kilometre kare). Fakat nüfusu ancak 1,5 milyon kadardır (1953 te). Bu ülke kıyıda Trablus ve Bingazi bölgeleri ile iç kısımdaki Fizan bölgесinden meydana gelir. En geniş yeri kıyının hemen ardından başlıyan çöller kaplar. Bu iç kısımlar, vâhaların dışında yerleşmeye ve tarima elverişli değildir. Buna karşılık nüfusun en büyük kısmı daha elverişli şartlar gösteren Trablus ve Bingazi kıyılarında toplanmıştır. Burada yılda 25-50 cm arasında yağış düşer. Bilhassa batıdaki Trablus bölgesi en kalabalık ve en önemli kısımdır. Nüfusun yarıdan çoğu burada yaşar. Başlica şehirler de kıyı bölgесindedir. Bunlar, devlet merkezi olan Trablus (100 000 nüfus) şehri ile, Misurata ve Bingazidir. Tarım çalışmaları ancak kıyı bölgesinde önemlidir. Burada yetiştirilen başlıca ürünler zeytin, arpa, hurma ve turunçgillerdir. İç kısımlarda ancak vâhaların yakın çevresinde biraz tarım yapılır. Bunun dışında kalan çok geniş sahalar ya tamamiyle boştur, yahut da zaman zaman bu sahalarda sürüleri otlatan göçbelerin dolaştıkları cılız meralar halindedir.

Ö D E V V E S O R U L A R

- 1— Büyük Sahranın sınırlarını bir harada gösteriniz.
- 2— Büyük Sahranın yüzey şekilleri ve iklim bakımından özellikleri nedir?
- 3— Şekil 28, 29, 30 ve 31 i inceliyerek rüzgârların yaptığı başlıca işleri açıklayınız.
- 4— Büyük Sahrada suyun bitki örtüsü ve insan üzerindeki etkilerini açıklayınız. Bunu daha iyi kavramak için 31 ve 32. şıkları inceléyiniz.

Şekil 33 — Bir tuareg. Tuaregler bilhassa orta Sahrada yaşarlar ve hayvancılıkla geçinirler.

V. D E R S

AFRIKANIN DİĞER ÜLKELERİNE TOPLU BAKIŞ

19 — SUDAN VE YUKARI GİNE:

Sudan son derece kurak olan Büyük Sahra ile Afrikanın yağışlı bölgeleri arasında bir geçiş alanıdır. Batıda Atlas Okyanusu kıyılarından, doğuda Habeşistan platosunun eteklerine kadar bir şerit gibi uzanır. Kuzeyde Büyük Sahra, güneyde ise Yukarı Gine bölgesi ve Kongo Havzası ile sınırlanmıştır.

Şekil 34 — Yukarı Gine bölgesinde Altın Sahilinde bir köy manzarası.

Sudanın en büyük kısmını az yüksek düzlükler kaplar. Bu düzlükler üç kısma ayrılmıştır: Doğuda eskiden İngiliz - Mısır Sudanı denilen kısm bir çanak şeklinde; Nil Nehri ve kollarıyla kaplanmıştır. Burası 1956 yılı başında Sudan Cumhuriyeti adı altında bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Sudanın batı kısmı Büyük Sahraya doğru yavaş yavaş alçalan bir düzlık halindedir. Bu düzlik güneşe doğru gidildikçe yükselir ve Yukarı Gine (yani Gine Körfezinin kuzey kıyıları) kıyılarına

32 — COĞRAFYA

büyük bir eğimle birdenbire iner. Sudanın bu batı kısmının sularını Niger ve Senegal nehirleri boşaltır. Sudanın doğu ve batı kısımları arasında kalan orta kısmı sularını dışarıya göndermez. Bir çanak şeklinde olan bu kısmın ortasında bizim Marmaradan daha geniş, fakat çok sık olan Çat Gölü bulunur.

Sudan dünyanın en sıcak bölgeleridir. Sıcaklık bütün yıl boyunca yüksektir. Fakat her mevsim yağışlı değildir. Kişi kurak geçer, yazlar ise yağışlidir. Burada savanlar en geniş yeri kaplar. Buna karşılık

Sekil 35 — Sudanda arasıt (yerfistiği) ekimi. Sudan yavaş yavaş önemli bir tarım memleketi olmaktadır. Yukardaki resim Sudanlı bir aileyi, kendilerine mahsus basit vasıtalarla yerfistiği ekerken göstermektedir.

Yukarı Gine bölgesi ve kıyıları dünyanın en fazla yağış alan yerleri arasındadır (yilda 4-10 metre yağış alan yerleri vardır). Bu bol yağışlar sebebiyle, Yukarı Gine bölgesi gür ormanlarla kaplıdır.

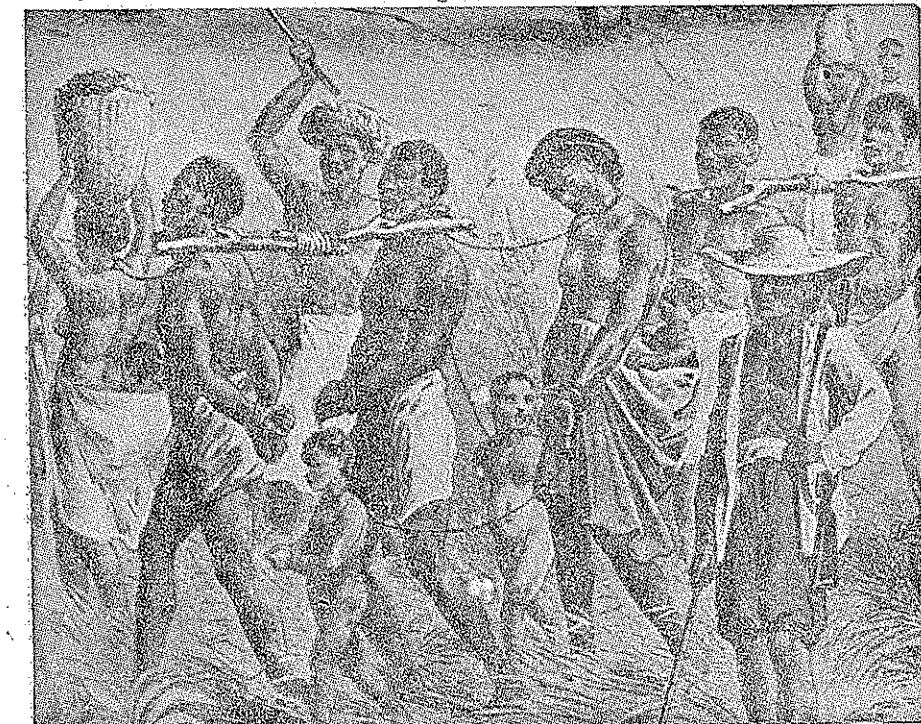
Sudan ve Yukarı Ginenin bir arada yüzölçümü 7 milyon kilometre kareyi, nüfusu ise 60 milyonu bulur. Bölgede insanların yerleşmesine, tarıma ve ulaşımı en elverişli olan kısımlar platolardır. Bu sebeple buralarda ve bilhassa Batı Sudanda nüfus yoğundur. Halkın hemen tamamını zenciler meydana getirir. Bunların da büyük kısmı Müslümandır. Yukarı Gine kıyıları sağlığa zararlı bir iklime sahiptir.

Doğu, bilhassa Sudan Cumhuriyetinde en önemli mahsul pamuktur. Ayrıca susam, deri elde edilir. Batı Sudanda yerfistiği (arasıt), pıriç, pamuk elde edilir. Yukarı Gine ise dünyanın en çok kakao yetiştiren bölgeleridir. Dünya kakao üretiminin yarısını burası sağlar. Yine bu bölgede önemli miktarda yağ palmyresi tohumu ve yağı ile, biraz kauçuk ve altın da elde edilir. Liberyada da kahve yetişirilir. Liberya siyasal bakımdan bu bölgede yegâne bağımsız ülkedir. Diğer kısımlar Fransa ile İngiltere arasında bölünmüştür. Doğu 2,5 milyon km kare yer kaplayan ve 9 milyon kadar nüfusu olan Sudan Cumhuriyeti vardır. Batıda,

Yukarı Gine kıyılarından içeri doğru uzanan Gambia, Sierra Leone, Togo ve Nigeria (24 milyon nüfuslu) İngilterenin sömürgesidir. Eskiden aynı bölgedeki İngiliz sömürgelerinden biri olan Altın Sahili ise 1957 yılında Ghana adında bağımsız bir devlet haline gelmiştir (4 milyon nüfus). Sudanın orta ve batı kısımlarıyle Yukarı Gine bölgesindeki Da-home ve Fildisi Sahili Fransanın idaresindedir.

20 — KONGO HAVZASI VE ASAĞI GİNE:

Bu bölge Kongo Nehri havzasıyla Gine Körfezinin doğu kıyılarını içine alır. Kongo Havzası kenarlara doğru yavaş yavaş yükselir. Havzanın etrafını dağlar ve platolar daire şeklinde çevirmiştir. Kongo

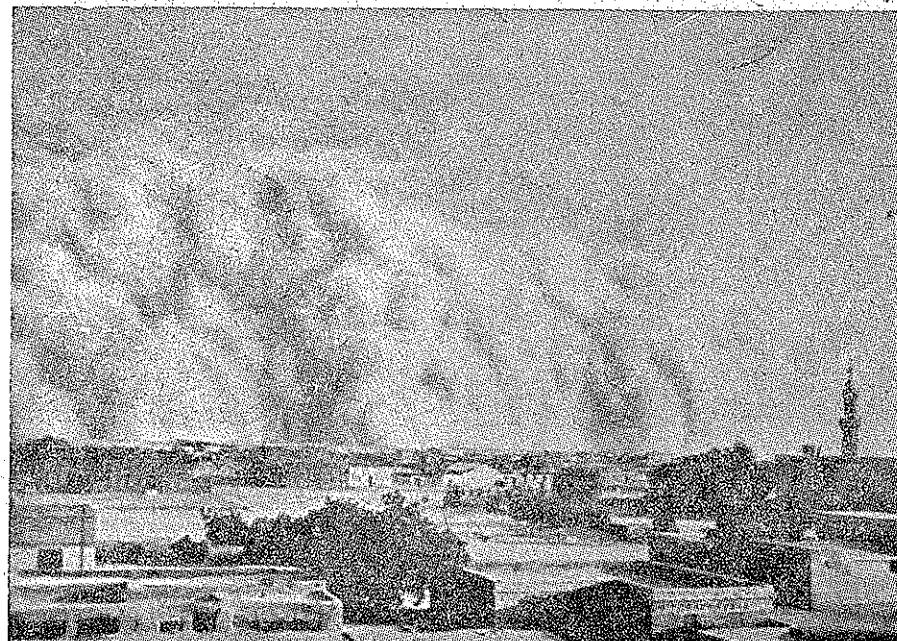

Sekil 36 — Esir ticareti devrinden bir manzara: Bu resim, esir tüccarlarının yakaladıkları ve satmak üzere limanlara sevkettiğleri zavallı Afrika yerlilerinden bir kafileyi gösteriyor. Bir zamanlar esir ticareti Batı Afrikada altın ve fildisi ticaretinden de fazla kâr bırakın bir iştî. Esirciler köyleri basarlar, yakaladıkları insanları birbirine bağlıyor ve kafileler meydana getirir, bunları limanlara götürerek orada satarlardı. Bu şekilde on binlerce esir Afrikali gemilerle Yeni Dünya'ya taşınmıştır. Esir ticareti ancak XIX. yüzyılda yasak edilmiştir.

Nehri, bu yüksek alanı, batıda dar bir boğazla ve şelâlelerden atlıyarak yarar ve denize kavuşur. Kongonun, yer yer raslanan şelâlelerin arasında kalan kısımları ulaşma elverişlidir. Ekvatoral ormanlarla kaplı olan bu bölgede, Kongo, en önemli ulaşım ve taşın yolunu meydana getirir. Kongo havzası sıcak ve daima yağışlidir. Bu sebeple hemen bütün havza, balta girmemiş ekvatoral ormanlarla kaplıdır.

Nüfus azdır (tahminen 10-15 milyon). Halbuki bölgenin yüzölçümü

2 milyon kilometre kareyi geçer. Yerlilerin büyük kısmını Bantu zencileri meydana getirir. Ayrıca dağlık bir şekilde cüce Pigmeler yaşar. Zenciler çok basit olmakla beraber tarım yaparlar. Halbuki cüce Pigmeler yalnız avcılık ve toplayıcılık ile geçinirler. Eskiden Kongo bölgesinin en önemli geliri kauçuk toplayıcılığı idi. Bugün ise bölgenin başlıca ihracat maddeleri bakır, kalay, gümüş, uranyum ve elmas gibi madenlerle, palmiye yağı, kahve ve kakaodur. Kongo havzasının güneydoğu

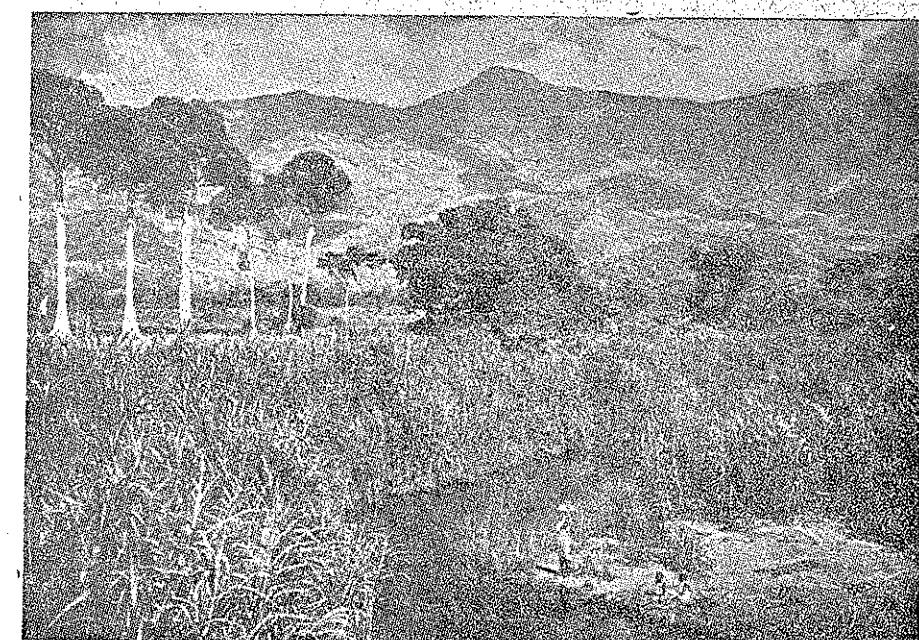
Sekil 37 — Hartum. Omdurmanın karşısında bulunan Hartum bağımsız Sudanın merkezidir. Resim bir kum fırtinasında alınmıştır. Kum fırtınaları bithassa yaz mevsiminde meydana gelir. Böyle bir fırtına esnasında hava kاراتır, toz bulutları kaplı pencerelerden ve kapılardan bile içeriye girer. Bu fırtınalar bithassa çöldeki kervanlar için tehlikelidir.

kısımında bulunan Katanga havzası dünyanın maden bakımından en zengin yerlerindendir (bakır, kalay, kobalt ve uranyum).

Aşağı Gine, Kongo havzasıyla Gine Körfezi arasında denize doğru kademe kademe inen bir bölgedir. Kuzey kısmında ekvatoral ormanlar, güney kısmında ise savanlar görülür. Uyku hastalığı aşılıyan ce-ce sıneginin asıl alanı Kongo havzasıyla Gine kıyılarıdır. Bu hastalık insanlar üzerinde büyük tahribat yapar ve büyük baş hayvan beslemeye imkân vermez. Siyasal bakımından Kongo havzasının hemen tamamı Belçikanın sömürgesidir. Aşağı Gine kıyılarında Kamerun İngilterenin, Gabon ve Fransız Ekvator Afrikası adı verilen yerler Fransa'nın Angola ile St. Thome adası Portekiz'in ve Gine Körfezi adalarından bir ikisiyle kırıda küçük bir parça İspanyolundır.

Sekil 38 — Viktorya şelâleleri. Bu şelâleler Rodezyada Zambezi Nehri üzerindedir. Nehir, resimde gördüğünüz gibi, 100 metreden daha yüksek bir diklikten olanca hızıyla aşağıya düşer. Şelâlelerin genişliği 2 kilometreye yakındır. Bu düşmeden meydana gelen uğultu ve gürültü 20-30 kilometre uzaklıktan duyulabilir.

Sekil 39 — Doğu Afrikada Tanganikadan bir manzara.

21 — DOĞU AFRİKA:

Bu bölge kitanın Kızıldeniz güneyinden Zambezi Nehrine kadar uzanan doğu kısmını içine alır. Batıdan Sudan ve Kongo havzasıyla sınırlanır. Tabiat şartları bakımından üç büyük bölgeye ayrılır: a) Habeşistan. Burası yüksek plato ve dağlardan meydana gelir. Derin vadilerle yarılmış engebeli bir bölgedir. Alçak kısımlarında mısır, pamuk, hurma ve kahve; daha yüksek kısımlarda ise tahlı yetişirilir. Nüfusun en büyük kısmını Habeşler teşkil eder. b) İkinci büyük bölgeyi Doğu Afrika plâtoları meydana getirir. Bu yüksek plâtoların yüzü kırıklarla parçalanmış ve yerkabuğunun çöken kısımlarında birçok büyük göller meydana gelmiştir. Bu sebeple bu bölgeye Gölér Plâtosu adı verilir. Niyassa,

Sekil 40 — Habeşistanın başşehri Adis Ababada bir cadde.

Tanganika, Albert, Rudolf ve Viktorya, göllerin en önemlileridir. Bu göller çok büyük ve derindir. Meselâ Viktorya Gölü bizim Marmara Denizinden 8 kat geniş yer kaplar. Tanganikanın derinliği 1400 m. kadardır. Ekvator bu bölge üzerinden geçer. Fakat bu bölge yüksek olduğu için iklimi Sudanın iklimi kadar sıcak değildir. Hâkim bitki örtüsü savandır. Başlıca toprak ürünleri kahve, pamuk, şekerkamışı, pıring ve daridır. c) Üçüncü bölgeyi alçak kıyı bölgesi meydana getirir. Bu kıyıların önünde bazı adalar yer alır. Bunların en büyüğü Zengibardır. İklim yağışlı ve sıcaktır. Bu sebeple sağlığa elverişli değildir. Her taraf gür ormanlarla kaplıdır. Ancak kuzeydeki Somali Yarımadası kurak olduğundan isteplerle kaplıdır. Kıyı bölgesinin başlıca ürünleri Hindistan cevizi, pamuk, şekerkamışı ve muzdur.

Bütün Doğu Afrikâsının yegâne bağımsız devleti Habeşistan İmpara-

torluğudur. Yüzölçümü 1 milyon kilometre kare, nüfusu tahminen 15 milyon kadardır. Başşehri, Kızıldeniz kıyısında Fransızların Cibuti limanına bir demiryoluyle bağlı bulunan Adis Ababa (150 000) dir. Somali Yarımadasının Aden Körfezi kıyılarında İngiliz Somalisi, Fransız Somali sömürgeleri vardır. İtalyan Somalisi adı verilen bölge İkinci Dünya Harbinden sonra İtalyanın elinden çıkmıştır. Fakat Birleşmiş Milletlerin 1950 yılındaki bir kararı ile bu ülkenin idaresi 10 sene müddetle yine İtalyaya verilmiştir. Doğu Afrika veya Gölér Plâtosu İngilizlerin Kenya, Tanganika ve Uganda sömürgelerine ayrılmıştır. Tanganikanın güneyinde de Portekiz'in Mozambik sömürgesi bulunur. Uganda ile Tanganika arasına sokulmuş olan Ruanda-Urundi bölgeleri ise Belçikaya aittir.

ODEV VE SORULAR

1 — Sudanın sınırları nereden geçer; iklim özellikleri ve ekonomik durumu nasıl? (Bak: Şekil 4, 5, 10, 11).	kaplı olduğu halde Doğu Afrika plâtolarında savanlar gelişmiştir?
2 — Yukarı ve Aşağı Gine bölgelerinin tabiat şartları ve ekonomik durumları nedir?	4 — Kongo Havzasının ekonomik değeri nedir (Bak: Şekil 10).
3 — Niçin Kongo Havzası ormanlarla	5 — Doğu Afrikâsının başlıca ürünlerini nelerdir? (Bak: Şekil 10).
	6 — Bütün bu bölgelerin siyasal bölümü nasıl?